

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a șasea)
20 mai 1992*

Claus Ramrath
împotriva
Ministre de la Justice

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Comitetul pentru contencios al
Conseil d'Etat din Luxemburg)

„Auditori de întreprinderi— Cerința de a avea un sediu profesional într-un stat membru”

Cauza C-106/91

În cauza C-106/91,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, de către
Comitetul pentru contencios al Conseil d'État din Luxemburg pentru pronunțarea, în litigiul
pendinte în fața acestei instanțe între

Claus Ramrath

și

Ministre de la Justice,

în prezența **Institut des réviseurs d'entreprises**, intervenient în acțiunea principală,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea anumitor dispoziții ale dreptului comunitar
privind libera circulație a persoanelor,

CURTEA (Camera a șasea),

compusă din domnii F. A. Schockweiler, președinte, G. F. Mancini, C. N. Kakouris, M. Díez
de Velasco și J. L. Murray, judecători,

avocat general: domnul F. G. Jacobs

grefier: domnul H. A. Rühl, administrator principal,

---

*Limba de procedură: franceza.

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru ministrul Justiției, de către Francis Delaporte, avocat în baroul din Luxemburg,

— pentru Institut des réviseurs d'entreprises, de către Claude Kremer și Patrick Kinsch, avocați în Baroul din Luxemburg

– pentru Comisia Comunităților Europene, de către domnul Henri Étienne, consilier juridic, în calitate de agent,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale domnului Claus Ramrath, reprezentat de J. J. Wagner, avocat în baroul din Luxemburg, ale ministrului Justiției, al Institut des réviseurs d'entreprises și ale Comisiei, în ședința din 13 februarie 1992,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 19 martie 1992,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Prin hotărârea din 12 martie 1991, primită la Curte la 3 aprilie 1991, Conseil d'État din Luxemburg a adresat, în temeiul articolului 177 din tratatul CEE, două întrebări preliminare privind interpretarea dispozițiilor Tratatului CEE privind libera circulație a persoanelor.

2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul unui litigiu între domnul Ramrath și ministrul luxemburghez al Justiției (denumit în continuare „ministrul”), în prezența Institut des réviseurs d'entreprises.

3 Litigiul are ca obiect retragerea, dispusă în 1989 de către ministru, a autorizației de auditor de întreprinderi de care beneficia domnul Ramrath.

4 Profesia de auditor de întreprinderi este reglementată în Luxemburg prin legea din 28 iunie 1984 (publicată în Mémorial 1984, p. 1346). Articolul 3 din această lege prevede că:

„Controlul legal al documentelor menționate la articolul 1 nu poate fi efectuat decât de către persoanele autorizate de către ministrul Justiției.

1) Pentru a obține această autorizație, persoanele fizice trebuie să îndeplinească următoarele condiții :

a) să fie resortisanți ai unui stat membru al Comunității Europene ...

b) să furnizeze dovezi privind calificările și integritatea profesională...

c) să aibă la Luxemburg un sediu profesional.

2) Pentru a obține această autorizație, persoanele juridice trebuie să îndeplinească condițiile menționate la alineatul (1) literele (a) și (c), precum și următoarele condiții:

a) persoanele fizice care efectuează controlul legal al documentelor menționate la articolul 1 în numele persoanei juridice trebuie să îndeplinească respectivele condiții prevăzute la alineatul 1) de mai sus și să aibă capacitatea să creeze obligații în sarcina persoanei juridice;

...

3) Ministrul Justiției retrage autorizația persoanelor care nu mai îndeplinesc una dintre condițiile enumerate mai sus... ”

5 În temeiul articolului 6 din legea citată anterior,

„Profesia de auditor de întreprinderi este incompatibilă cu oricare activitate de natură să aducă atingere independenței profesionale a titularului său. Acesta nu poate ocupa un loc de muncă salariat, decât în cazul în care este angajat de o persoană autorizată în temeiul articolului 3.”

6 Pe plan comunitar, autorizația auditorilor de întreprinderi face obiectul Celei de-a opta directive 84/253/CEE a Consiliului din 10 aprilie 1984, întemeiată pe articolul 54 alineatul (3) litera (g) din Tratatul CEE, privind autorizarea persoanelor care răspund de controlul legal al documentelor contabile (JO L 126, p. 20, ediție specială în limba română: capitol 17 volum 01 p. 75 - 81 denumită în continuare „a opta directivă”).

7 Articolul 3 din această directivă este formulat după cum urmează:

„ Autoritățile unui stat membru autorizează doar persoane cu reputație bună și care nu desfășoară nici a activitate incompatibilă în conformitate cu legislația statului membru în cauză, cu controlul legal al documentelor... »

8 Articolele 23, 24, 25 și 26 din secțiunea III, intitulată „Integritatea profesională și independența”, din a opta directivă sunt formulate după cum urmează:

„Articolul 23

Statele membre prevăd obligația persoanelor autorizate pentru controlul legal al documentelor menționate la articolul 1 alineatul (1) de a efectua controlul în cauză cu integritate profesională.

Articolul 24

Statele membre prevăd obligația acestor persoane de a nu efectua controlul legal, dacă nu sunt independente în conformitate cu legislația statului membru care impune controlul.

Articolul 25

Articolele 23 și 24 se aplică, de asemenea, persoanelor fizice care îndeplinesc condițiile stabilite la articolele 3-19 și efectuează controlul legal al documentelor menționate la articolul 1 alineatul (1) în numele unei firme de audit.

Articolul 26

Statele membre se asigură că persoanele autorizate pot fi sancționate corespunzător dacă nu efectuează controlul în conformitate cu articolele 23, 24 și 25.”

9 La 11 februarie 1985, ministrul a acordat domnului Ramrath autorizația care îi permitea să exercite activitatea de auditor de întreprindere. La acea vreme, domnul Ramrath era salariat al societății Treuarbeit, cu sediul la Luxemburg, (denumită în continuare „Treuarbeit Luxembourg”), care, în calitate de persoană juridică, beneficia, de asemenea, de o astfel de autorizație pentru Luxemburg.

10 În 1988, domnul Ramrath a declarat că era pe atunci salariat al societății Treuarbeit cu sediul la Düsseldorf (denumită în continuare „Treuarbeit Duesseldorf”) în Germania și că entitatea sa profesională era situată în acest oraș. Precizând că atât el cât și Treuarbeit Düsseldorf erau autorizați ca auditori de întreprinderi de către autoritățile germane, domnul Ramrath a adăugat faptul că Treuarbeit Düsseldorf renunțase să mai exercite o oarecare influență asupra lui, atunci când Treuarbeit Luxembourg i-a solicitat să efectueze audituri în Luxemburg. Treuarbeit Luxembourg a precizat ulterior că la lucrările efectuate de către domnul Ramrath la Luxemburg și pe durata acestora domnul Ramrath era, de fapt, angajatul acestei societăți.

11 La 19 mai 1989, ministrul a retras domnului Ramrath autorizația acestuia pe motiv, pe de o parte, că acesta ar fi admis în mod implicit, indicând faptul că adresa sa profesională era la Düsseldorf, că nu dispune de un sediu profesional la Luxemburg, în sensul articolului 3

alineatul (1) litera (c) din Legea din 28 iunie 1984, și, pe de altă parte, că fiind salariatul Treuarbeit Duesseldorf, nu mai îndeplinea condiția de independență profesională prevăzută la articolul 6 din această lege.

12 În sprijinul acțiunii sale împotriva acestei decizii a ministrului, domnul Ramrath a susținut, în mod special, în fața Conseil d'État din Luxemburg că este victima unei discriminări. Într-adevăr, legea din 28 iunie 1984 admitea drept compatibil cu independența profesională faptul că un auditor de întreprinderi este salariat al unei persoane juridice autorizate ca atare de către autoritățile luxemburgheze, însă nu permitea ca un auditor să fie salariat al unei persoane juridice autorizate ca auditor de întreprinderi de către autoritățile unui alt stat membru, deși legislația acestui stat membru ar prevedea cerințe similare de independență în privința agenților economici.

13 Prin hotărârea din 12 martie 1991, Conseil d'État din Luxemburg a suspendat judecata până când Curtea de Justiție se pronunță, cu titlu preliminar, cu privire la următoarele întrebări:

„ 1) a) Articolele 52 și următoarele, sau orice altă dispoziție a tratatului și a textelor adoptate pentru executarea acestora, autorizează autoritățile competente ale unui stat membru să considere drept incompatibil cu exercitarea de către o persoană fizică a profesiei de auditor de întreprinderi în acest stat membru, de stabilire a persoanei, în calitate de auditor de întreprinderi, într-un alt stat membru?

și în cazul unui răspuns negativ,

b) poate un stat membru să solicite unei persoane care este autorizată să exercite profesia de auditor de întreprinderi într-un alt stat membru, unde aceasta din urmă are, de asemenea, sediul profesional, condiții referitoare la permanența unei infrastructuri pentru îndeplinirea lucrărilor sale, condiții minime referitoare la prezența efectivă în acest stat membru și a condițiilor necesare pentru a controla respectarea normelor deontologice ?

„ 2) Articolele 52 și următoarele, sau orice altă dispoziție a tratatului și a textelor adoptate pentru executarea acestora, autorizează autoritățile competente ale unui stat membru să nu recunoască drept auditor de întreprinderi decât pe salariații unei persoane autorizate în conformitate cu legislația lor națională, cu excepția salariaților unei persoane autorizate în conformitate cu legislația unui alt stat membru? »

14 Pentru o prezentare mai detaliată a faptelor din acțiunea principală, a derulării procedurii, precum și a observațiilor scrise prezentate Curții, se face trimitere la raportul de ședință. Aceste elemente din dosar sunt reluate în cele ce urmează numai în măsura în care sunt necesare pentru raționamentul Curții.

15 Este necesar să se sublinieze, cu titlu introductiv, că, în stadiul actual al procedurii, instanța națională nu a calificat în mod definitiv situația domnului Ramrath, având în vedere dispozițiile de drept comunitar care i se aplică; Faptele reținute de către această instanță și

alegerea textelor de drept comunitar menționate în întrebările preliminare permit să se ia în considerare mai multe ipoteze în această privință, în funcție de modul în care domnul Ramrath intră sub incidența dispozițiilor dreptului comunitar, fie în temeiul unei activități profesionale pe care a exercitat-o el însuși, fie în temeiul unui loc de muncă pe care el însuși l-a căutat sau în calitate de salariat al unei persoane care beneficiază de dispozițiile dreptului comunitar în temeiul activității sale profesionale.

16 Prin urmare, situația sa ar putea să intre sub incidența fie a capitolului privind lucrătorii, în special, a articolului 48, fie a capitolelor privind dreptul de stabilire și serviciile, în special a articolelor 52, 56 și 59.

17 În plus, este necesar să se sublinieze că această comparație între diferitele dispoziții indică faptul că acestea sunt întemeiate pe aceleași principii în ceea ce privește atât intrarea cât și șederea pe teritoriul statelor membre a persoanelor care intră sub incidența dreptului comunitar, dar și interzicerea oricărei discriminări exercitate în privința lor pe bază de cetățenie;

18 În lumina acestor considerații, este necesar să se răspundă la întrebările adresate de către Conseil d'État din Luxemburg.

Cu privire la prima întrebare

19 Prin această întrebare, instanța națională urmărește, în esență, să afle dacă dispozițiile tratatului referitoare la dreptul de stabilire se opun faptului ca un stat membru să interzică unei persoane să se stabilească și să exercite profesia de auditor de întreprinderi pe teritoriul acestui stat, pe motiv că această persoană s-a stabilit și este autorizată ca atare într-un alt stat membru.

20 În această privință, este necesar să se amintească jurisprudența constantă a Curții (a se vedea în special Hotărârile din 12 juillet 1984, Klopp, considerentul 19, 107/83, Rec. p. 2971; din 7 iulie 1988, Stanton și L'Étoile 1905, considerentul 11, 143/87, Rec. p. 3877, și din 7 iulie 1988, Wolf și Microtherm Europe, considerentul 11, 154/87 și 155/87, Rec. p. 3897), conform căreia dreptul de stabilire presupune, de asemenea, capacitatea de a crea și de a menține, cu respectarea normelor profesionale, mai mult de un centru de activitate pe teritoriul Comunității.

21 Rezultă de aici că dreptul de stabilire se opune faptului ca un stat membru să solicite ca o persoană care exercită o profesie să nu aibă decât un singur sediu pe teritoriul Comunității.

22 Prin urmare, este necesar să se răspundă la prima întrebare că dispozițiile tratatului privind dreptul de stabilire se opun ca un stat membru să interzică unei persoane să se stabilească și să exercite profesia de auditor de întreprinderi pe teritoriul acestui stat, pe motiv că această persoană este stabilită și autorizată ca atare într-un alt stat membru.

Cu privire la a doua și a treia întrebare

23 Aceste întrebări urmăresc, în esență, să afle dacă dispozițiile tratatului privind libera circulație a persoanelor se opun faptului că un stat membru subordonează, pe teritoriul său, exercitarea profesiei de auditor de întreprinderi, de către o persoană deja autorizată să exercite această profesie într-un alt stat membru, unor condiții privind existența unei infrastructuri profesionale permanente, prezenței efective în acest stat membru, controlului respectării normelor deontologice sau, atunci când este vorba de o persoană salariată, faptului că angajatorul său principal este autorizat să profeseze în calitate de auditor de întreprinderi pe teritoriul său.

24 Fără să fie necesar să se adreseze întrebări cu privire la problema de a ști dacă auditorul de întreprinderi care înțelege să își desfășoare auditurile de întreprindere într-un alt stat membru are statutul de salariat, de lucrător independent sau de prestator de servicii, sarcină care incumbă, după caz, instanței naționale, este necesar să se treacă în revistă toate dispozițiile tratatului privind libera circulație a persoanelor pentru a determina dacă acestea se opun impunerii condițiilor precum cele prevăzute de legea din 28 iunie 1984.

25 Principiul liberei circulații a lucrătorilor, prevăzut la articolul 48 din tratat, garantează fiecărui resortisant al unui stat membru dreptul de a intra și de a se stabili temporar pe teritoriul unui alt stat membru în scopul prevăzut la acest articol. Același principiu garantează, de asemenea, oricărui salariat accesul la un loc de muncă temporar într-un alt stat membru. Acest acces nu poate să îi fie refuzat pe motiv că acesta exercită deja o activitate salariată în statul său de origine sau că munca prestată în celălalt stat membru este o muncă cu fracțiune de normă.

26 În plus, este necesar să se sublinieze faptul că în hotărârile din 7 iulie 1988, Stanton și Wolf, citate anterior, considerentul 12, Curtea a declarat că respectivele considerații prevăzute mai sus în cadrul răspunsului la prima întrebare în legătură cu dreptul de stabilire sunt, de asemenea, valabile și în cazul unui salariat stabilit într-un stat membru, care dorește să îndeplinească, în plus, o muncă independentă într-un alt stat membru.

27 În cele din urmă, este necesar să se amintească faptul că libertatea de a presta servicii, în sensul articolului 59 și următoarele din tratat, presupune eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva prestatorului de servicii pe baza, în special, a faptului că acesta este stabilit într-un stat membru, altul decât cel în care prestarea trebuie să fie furnizată (a se vedea Hotărârea din 17 decembrie 1981, Webb, considerentul 14, 279/80, Rec. p. 3305).

28 Rezultă din aceste argumente că articolele 48 și 59 din tratat urmăresc să faciliteze, pentru resortisanții comunitari, exercitarea activităților profesionale de orice fel, pe întreg teritoriul Comunității și se opun unei reglementări naționale care i-ar putea defavoriza pe acești resortisanți, atunci când aceștia doresc să își extindă activitățile în afara teritoriului unui singur stat membru (a se vedea în acest sens Hotărârile din 7 iulie 1988, Stanton și Wolf, citate anterior, considerentele 13).

29 Cu toate acestea, este necesar să se constate că, ținând seama de natura specială a anumitor activități profesionale, nu se putea, prin urmare, considera drept incompatibilă cu tratatul impunerea unor cerințe specifice motivate de punerea în aplicare a normelor care reglementează aceste tipuri de activități. Totuși, libera circulație a persoanelor, în calitate de principiu fundamental al tratatului, nu poate fi limitată decât de reglementări justificate de interesul general și care se aplică oricărei persoane sau societăți care exercită activitățile menționate anterior pe teritoriul statului în cauză, în măsura în care acest interes nu este deja protejat de normele la care este supus resortisantul comunitar în statul membru în care este stabilit (a se vedea, în acest sens Hotărârea din 26 februarie 1991, Comisia împotriva Italiei, considerentul 17, C-180/89, Rec. p. I-709).

30 În plus, cerințele menționate anterior trebuie să fie în mod obiectiv necesare pentru a garanta respectarea normelor profesionale și pentru a asigura protejarea intereselor care constituie obiectivul acestora (Hotărârea din 26 februarie 1991, Comisia împotriva Italiei, citată anterior, considerentul 17).

31 Rezultă că aceste cerințe nu pot fi considerate compatibile cu dispozițiile privind libera circulație a persoanelor, decât în cazul în care se stabilește că există, în domeniul de activitate în cauză, motive imperative legate de interesul general, care justifică restricțiile privind libertatea de circulație, că acest interes nu este asigurat deja de normele statului în care este stabilit resortisantul comunitar și că nu se poate obține același rezultat prin norme mai puțin restrictive.

32 Prin urmare, este necesar să se verifice dacă condițiile impuse de statul membru în care se operează controlul legal al documentelor contabile, și care se referă la o infrastructură profesională permanentă, la o prezență efectivă pe teritoriul acestui stat membru, la respectarea unor norme care reglementează profesia de auditor de întreprinderi sau la calitatea de salariat a unui astfel de auditor autorizat de către autoritățile acestui stat, sunt în mod obiectiv necesare.

33 În opinia ministrului, rezultă din considerațiile celei de-a opta directive, precum și din articolele 3, 23, 24, 25 și 26 că este de competența fiecărui stat membru să stabilească criteriile de independență și de integritate a auditorilor de întreprinderi. În această privință, controlul respectării, pe teritoriul acestuia, a normelor profesionale de către auditorul de întreprinderi ar implica pentru acesta din urmă obligația de a dispune de o infrastructură stabilă și de a asigura o prezență minimă în acest stat membru. Pe de altă parte, respectarea acestor norme de către auditorul de întreprinderi salariat nu ar putea fi garantată decât prin angajatorul acestuia. Controlarea de către autorități a respectării unor astfel de reguli nu ar putea să se facă decât la nivelul angajatorului, care prin urmare, ar trebui să fie autorizat de către aceste autorități.

34 În această privință, este necesar să se sublinieze că dispozițiile celei de-a opta directive ar lăsa, în special, statelor membre grija de a evalua, în conformitate cu dreptul național, integritatea și independența auditorilor de întreprinderi care operează pe teritoriul acestora.

35 Este necesar să se recunoască faptul că statul membru poate să desfășoare această sarcină impunând respectarea normelor profesionale justificate de interesul general, privind

integritatea și independența auditorilor de întreprinderi și aplicabile oricărei persoane care exercită, pe teritoriul acestui stat, profesia de auditor de întreprinderi. În această privință, cerințele legate de existența unei infrastructuri pe teritoriul în cauză și o anumită prezență efectivă a auditorului apar justificate pentru a asigura protecția acestui interes.

36 Cu toate acestea, astfel de cerințe nu se dovedesc necesare din punct de vedere obiectiv, atunci când controlul legal al documentelor contabile este efectuat de către un auditor de întreprinderi care, fiind stabilit și autorizat ca atare într-un alt stat membru, se află temporar în serviciul unei persoane fizice sau juridice autorizate pentru exercitarea profesiei de auditor de întreprinderi de către autoritățile statului membru în care a fost efectuat controlul menționat anterior. Într-adevăr, în astfel de circumstanțe, doar prin intermediul acestei persoane statul membru poate să asigure respectarea normelor de către auditorul care efectuează în mod periodic audituri pe teritoriul acestuia.

37 Rezultă din toate aceste considerații că este necesar să se răspundă la a doua și la a treia întrebare adresată de către Conseil d'État din Luxemburg că articolele 48 și 59 din tratat nu se opun faptului ca un stat membru să subordoneze, pe teritoriul său, exercitarea profesiei de auditor de întreprinderi de către o persoană deja autorizată să exercite această profesie într-un alt stat membru unor condiții obiectiv necesare pentru a garanta respectarea normelor profesionale și privind permanența unei infrastructuri pentru îndeplinirea lucrărilor, prezența efectivă în acest stat membru și controlul respectării normelor deontologice, cu condiția ca respectarea unor astfel de reguli și condiții să nu fie deja garantate printr-un auditor de întreprinderi, persoană fizică sau juridică, stabilit și autorizat pe acest teritoriu, și în serviciul căruia este plasat, pe durata lucrărilor, cel care intenționează să exercite profesia de auditor de întreprinderi.

Cu privire la cheltuielile de judecată

38 Cheltuielile efectuate de către guvernul luxemburghez și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura pendinte din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA (Camera a șasea),

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de Conseil d'État din Luxemburg, prin hotărârea din 12 martie 1991, hotărăște:

1) Dispozițiile tratatului privind dreptul de stabilire se opun faptului ca un stat membru să interzică unei persoane să se stabilească și să exercite profesia de auditor de

întreprinderi pe teritoriul acestui stat, pe motiv că această persoană este stabilită și autorizată ca atare într-un alt stat membru.

2) Articolele 48 și 59 din tratat nu se opun faptului ca un stat membru să subordoneze, pe teritoriul său, exercitarea profesiei de auditor de întreprinderi de către o persoană deja autorizată să exercite această profesie într-un alt stat membru unor condiții în mod obiectiv necesare pentru a garanta respectarea normelor profesionale și privind permanența unei infrastructuri pentru îndeplinirea lucrărilor, prezența efectivă în acest stat membru și controlul respectării normelor deontologice, cu condiția ca respectarea unor astfel de norme și condiții să nu fie deja garantate printr-un auditor de întreprinderi, persoană fizică sau juridică, stabilit și autorizat pe acest teritoriu și în serviciul căruia este plasat, pe durata lucrărilor, cel care intenționează să exercite profesia de auditor de întreprinderi.

Schockweiler

Mancini

Kakouris

Diez de Velasco

Murray

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 20 mai 1992.

Grefier
J.-G. Giraud

Președintele Camerei a șasea
F. A. Schockweiler